

รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สู่ความเข้มแข็งของชุมชนบ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์

กรรณิรมย์ ดรพล¹ สุริยา สุคนธชาติ²

และเพชรโพธิ์ชัย เลียบไธสง³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพของผู้นำชุมชนบ้านหนองบัวชุม และ 2) สร้างรูปแบบการพัฒนา ศักยภาพผู้นำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความเข้มแข็งของชุมชนบ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงพื้นที่แบบมีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ แบบเก็บประเด็น และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พัฒนกร กำนัน ตัวแทน อบท. ผู้นำ อช. ประธานสตรีตำบล ผู้นำชุมชน ผู้นำด้านทุนชุมชน ผู้นำกลุ่มอาชีพและปราชญ์รวม 20 คน โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำชุมชนมีศักยภาพสอดคล้องกับมาตรฐานการพัฒนาชุมชนใน 3 ด้าน ได้แก่ 1) การบริหารตนเอง เสียสละเพื่อส่วนรวม พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม 2) การบริหารงาน ริเริ่มและขับเคลื่อนโครงการพัฒนาตอบสนองความต้องการของชุมชน บูรณาการร่วมกับภาคีเครือข่ายอย่างมีประสิทธิภาพ 3) การบริหารสังคม สื่อสารสร้างความเข้าใจและไว้วางใจ ประสานงานกับหน่วยงานภายนอก และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ และจากการศึกษานำไปสู่การสร้างรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำ โดยกิจกรรมสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้นำและสมาชิกใช้ประโยชน์จากทุนชุมชนและเครือข่าย ส่งผลให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการตนเองพึ่งพาตนเองได้ มีความมั่นคงทางอาหาร เกิดความสามัคคีเกื้อกูลในชุมชน มีเครือข่ายพัฒนา และอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: รูปแบบการพัฒนา, ศักยภาพผู้นำ, หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

¹นักทรัพยากรบุคคลปฏิบัติการ, ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนอุดรธานี,

Email: Kanphiromdornpon@gmail.com

²นักทรัพยากรบุคคลปฏิบัติการ, ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนอุดรธานี,

Email: akesuriya0077@gmail.com

³นักทรัพยากรบุคคลชำนาญการ, ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนอุดรธานี,

Email: Petphochai@gmail.com

A Model for Developing Leadership Potential Based on the Philosophy of Sufficiency Economy toward Strengthening the Nong Bua Chum Community, Kalasin Province

Kanphirom Doraphon¹ Suriya Sukhonthachat²

Phetphoichai Liapthaisong³

Abstract

This research aimed to: 1) examine the leadership potential of community leaders in Ban Nong Bua Chum, Kalasin Province; and 2) develop a model for enhancing leadership potential based on the Philosophy of Sufficiency Economy to strengthen the Ban Nong Bua Chum community. The study employed a qualitative research approach using participatory action research (PAR). Research instruments included in-depth interviews, issue-recording forms, and focus group discussion records. Data were analyzed through content analysis. Key informants consisted of community development officers, village headmen, representatives of local administrative organizations, community organization leaders, women's group leaders, community leaders, community capital leaders, occupational group leaders, and local scholars. A total of 20 participants were selected using purposive sampling.

Keywords: Development Model, Leadership Potential, Philosophy of Sufficiency Economy

¹ Human Resource Officer, Udon Thani Community Education and Development Center, Email: Kanphiromdompon@gmail.com

² Human Resource Officer, Udon Thani Community Education and Development Center, Email: akesuriya0077@gmail.com

³ Human Resource Officer, Udon Thani Community Education and Development Center, Email: Petphochai@gmail.com

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561 - 2580 กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ระยะยาวที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนา ความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง 2) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน 3) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ 4) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม 5) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และ 6) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ เพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ, 2561) รวมถึง การกำหนดทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 เพื่อให้ประเทศไทย บรรลุวิสัยทัศน์ โดยสืบสาน รักษา ต่อยอดการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คำนึงถึงความสอดคล้องกับสถานการณ์และเงื่อนไขระดับประเทศ และระดับโลก ทั้งในปัจจุบันและอนาคตอันใกล้และศักยภาพของทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565) ซึ่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตและการปฏิบัติตนที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้ทรงมีพระราชดำรัสขึ้น เพื่อแก้ไขให้ประชาชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2559) อีกทั้ง แผนปฏิบัติราชการของกรมการพัฒนาชุมชน ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย 1) พัฒนาการบริหารจัดการชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถรับมือกับภัยและการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคง และสิ่งแวดล้อม 2) บริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศและเทคโนโลยี องค์ความรู้นวัตกรรม เพื่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งอนาคตที่เข้มแข็งและ 3) ส่งเสริมการสร้างชุมชนต้นแบบเพื่อการเรียนรู้ การพึ่งตนเองด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีเข็มมุ่งสำคัญ คือ มุ่งหวังให้ชุมชนมีศักยภาพในการบริหารจัดการและพัฒนาตนเองสู่ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2565) ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นแนวคิดหลายมิติที่ครอบคลุมองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งทุนทางสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจ และความสามารถในการฟื้นตัวต่อภัยพิบัติซึ่งในบริบทประเทศไทยนั้น ความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นอยู่กับลักษณะจำเพาะที่กำหนดโดยวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจของประเทศ การที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้นั้น จะมีกระบวนการในการจัดการของชุมชนเอง มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีกิจกรรมเพิ่มคุณค่า

ทุนทางสังคมและเศรษฐกิจของคนในชุมชน มักจะมีความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน เป็นเครือข่ายชุมชน และมีการขยายพันธมิตรออกไปนอกชุมชนในลักษณะ สร้างความสัมพันธ์ ดังนั้น ทุกชุมชนจึงต้องร่วมกันสร้างพลังชุมชน และใช้พลังชุมชนในการ พัฒนาชุมชน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2556) การมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดการระดมพลังความคิด ของสมาชิกอย่างเป็นขั้นตอน เกิดผลลัพธ์ที่เป็นธรรม ยุติธรรม และยั่งยืน เป็นประโยชน์ สำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แนวทางปฏิบัติที่นำไปแก้ไขปัญหาและพัฒนาให้สำเร็จ ตามเป้าหมาย (Hidayato & Setyady et al., 2014) โดยผู้นำในชุมชนมีบทบาท ในการพัฒนาวางแผน ตัดสินใจ ควบคุมในเรื่องต่าง ๆ และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นสร้างความพึงพอใจ ของบุคคล และผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์ด้วยจากการทำงาน สร้างการมีส่วนร่วมในงาน ให้สมาชิก ปฏิบัติงานต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ (Sparks et al., 2005) การพัฒนาผู้นำชุมชนให้เป็นไปตามมาตรฐานการพัฒนาชุมชน (มชช.) ของกรมการพัฒนาชุมชน จะทำให้ผู้นำชุมชนรู้จักตนเองเกิดกระบวนการเรียนรู้พัฒนาศักยภาพของตนเอง อย่างมีทิศทาง และต่อเนื่อง จนมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการสูงขึ้นในระดับ มาตรฐาน และได้รับการยอมรับจากสังคม มาตรฐานการพัฒนาชุมชน (มชช.) คือ เครื่องมือ ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของกลุ่มเป้าหมาย การพัฒนาภาวะผู้นำ ของผู้นำชุมชนสู่ผู้นำคุณภาพ และการพัฒนามาตรฐานในการบริหารจัดการที่ดี มีประสิทธิภาพของกลุ่มองค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และชุมชน ภายใต้หลักคิด คือ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนเป็นเจ้าของ ประชาชนเป็นผู้รับประโยชน์ 2) ชุมชน มีความสมัครใจในการพัฒนาตนเอง 3) กระบวนการเรียนรู้ และการพัฒนาตนเอง 4) ความยืดหยุ่น สอดคล้องเหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ชุมชน 5) ความร่วมมือและยอมรับ เป็นเครื่องมือเชื่อมประสานบูรณาการงานของภาคีการพัฒนา (สำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดเชียงราย, 2560)

บ้านหนองบัวชุม หมู่ที่ 9 ตำบลหนองหิน อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ มีลักษณะพื้นที่ เป็นที่ราบบางส่วนของพื้นที่ติดเขื่อนลำปาว ทำให้เหมาะกับการเกษตร และการประมง ดินมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ในการปลูกมะม่วง มหาชนก ซึ่งเป็นมะม่วงที่มีความหอมเป็นพิเศษ เนื้อแน่น ผลใหญ่ยาว รสชาติหวาน อมเปรี้ยว ชื่ออันไพเราะนั้นเป็นชื่อพระราชทานจากในหลวง ร.9 ในปีพ.ศ. 2538 ในหลวง ร.9 เสด็จพระราชดำเนินมาเยือนโดงมูล อำเภอหนองกุงศรี บ้านหนองบัวชุม ตำบลหนองหิน มาทอดพระเนตรตามท้องไร่ และก็รับสั่งว่าถึงไม่มีร่องน้ำดินนี้ก็น่าจะ เหมาะสำหรับปลูกไม้ยืนต้น เลยเกิดมีโครงการในพระราชดำรินำชาวสวน จำนวน 29 คน ไปปรับปรุงมะม่วงและฝึกอบรมที่จังหวัด เชียงใหม่ พระราชทานทุนส่วนพระองค์

พระราชทานพืชพันธุ์ของผลไม้หลายชนิดที่พร้อมจะปลูก รวมทั้งพันธุ์ มะม่วงมหาชนก มูลนิธิช่วยพัฒนาช่วยซื้อที่ดินให้ชาวไร่อีก 30 ไร่ ในจำนวนพืชพันธุ์ทั้งหมด มะม่วงมหาชนก เติบโตได้ดีที่สุด เป็นสิ่งที่ทำให้ชาวไร่ทั้งหลายมีรายได้ดีขึ้น มีการรวมกลุ่มผู้ปลูกมะม่วง เพื่อการส่งออก กลุ่มวิสาหกิจชุมชนไม้ผลแปลงใหญ่หนองบัวชุม และกลุ่มมะม่วงมหาชนก การทำการเกษตรในบ้านหนองบัวชุมนอกจากปลูกมะม่วงแล้ว ยังปลูกมันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา ทุเรียน และมังคุด ส่วนแหล่งน้ำจากเขื่อนลำปาวเป็นพื้นที่ทำการประมง น้ำจืดและเลี้ยงปลานิลในกระชัง มีสโลแกนว่า “ชมสวนมะม่วง พังเปปลา ตระการตาลำน้ำปาว” และมีวิสัยทัศน์หมู่บ้านคือ “การเกษตรมั่นคง ชุมชนเข้มแข็งยั่งยืน” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทิศทางการพัฒนาโดยใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างรู้คุณค่า และบ้านหนองบัวชุม ยังเป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีตำบลหนองหินเป็นตำบลเข้มแข็ง ประจำปี 2566 ผู้นำชุมชนเป็นผู้นำนักขับเคลื่อนยุทธศาสตร์นำการเปลี่ยนแปลง ประจำปี 2566 และเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจ พอเพียงมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เฉลิมพระเกียรติปี 2562 มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง เสียสละเพื่อส่วนร่วมในกิจกรรม สาธารณประโยชน์และจิตอาสา

อย่างไรก็ตาม บ้านหนองบัวชุมถือว่าเป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นทางการเกษตร คือ การปลูกมะม่วงมหาชนก สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในบ้านหนองบัวชุม แม้บ้านหนองบัวชุม จะเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและมีวิสัยทัศน์ แต่จากการลงพื้นที่พบปัญหาเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจที่สำคัญ แม้มะม่วงมหาชนกจะเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก แต่เกษตรกรยังประสบปัญหา "ราคาตกต่ำและผลผลิตล้นตลาด" ซึ่งสะท้อนว่าชุมชนยังมีจุดอ่อนด้านการบริหารจัดการตลาด การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า และการวางแผนการผลิตที่สอดคล้องกับผู้บริโภคโดยเฉพาะฤดูกาลของผลผลิตซึ่งออกมาล้นตลาด ด้วยความท้าทายด้านการนำของชุมชนที่จำเป็นต้องยกระดับจากการเป็น "ผู้ประสานงาน" ไปสู่ ผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ที่น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในเชิงกลยุทธ์พัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนให้เข้มแข็ง อย่างยั่งยืนภายใต้การใช้ทรัพยากรที่มีคุณค่าในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด สร้างภูมิคุ้มกันด้วยรูปแบบการพัฒนาส่งเสริมให้ผู้นำมีศักยภาพในการแสวงหาเครือข่าย/พันธมิตรภายนอก (ตามหลักการมีส่วนร่วม) เพื่อนำเทคโนโลยีมาแปรรูปผลผลิต เป็นการ "สร้างภูมิคุ้มกัน" ให้กับรายได้ของครัวเรือนเมื่อราคาสินค้าตกต่ำ ด้วยการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข โดยเน้น 1) ความพอประมาณ พัฒนาผู้นำให้สามารถวิเคราะห์ศักยภาพดินและน้ำที่มีอยู่จากเขื่อนลำปาว เพื่อส่งเสริมการเกษตรที่เหมาะสม ไม่ใช่สารเคมีเกินความจำเป็นจนทำลายทุนทางธรรมชาติ

2) ความมีเหตุผล พัฒนาผู้นำให้มีทักษะการวางแผนเชิงกลยุทธ์ โดยใช้เหตุผลในการตัดสินใจแก้ปัญหาผลผลิตล้นตลาด เช่น การทำตลาดล่วงหน้า หรือการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (OTOP นวัตกรรม) เป็นต้น รวมถึง 3) สร้างภูมิคุ้มกัน พัฒนาผู้นำให้เป็นนักจัดการความเสี่ยง สามารถบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจให้มีความเข้มแข็งทางการเงิน มีเงินออม หรือสวัสดิการชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งบ้านหนองบัวชุมยังมีจุดแข็งสำคัญด้านทุนชุมชน ได้แก่ ทุนทางธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ ป่าไม้ และทรัพยากรดิน รวมถึงทุนทางสังคม เช่น ความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน และการมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ โดยอาศัยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชนจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความเข้มแข็งของชุมชนบ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เป็นการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทั้งในด้านโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากรภายในท้องถิ่นอันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยแนวทางดังกล่าวเป็นการส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนและสมาชิก ในชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกระดับ พร้อมทั้งยึดแนวคิดประชาชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน ซึ่งให้ชุมชนเป็นผู้คิด วิเคราะห์ และกำหนดแนวทางการพัฒนาด้วยตนเองอันจะส่งผลให้เกิดแรงจูงใจภายในและความรู้สึกเป็นเจ้าของ ซึ่งผลการวิจัยที่ได้จะเป็นรูปแบบในการพัฒนาศักยภาพผู้นำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความเข้มแข็งให้กับชุมชนอื่น ๆ เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของผู้นำชุมชนบ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความเข้มแข็ง ของชุมชนบ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษารูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความ เข้มแข็งของชุมชนบ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งคณะวิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร บทความ วิทยุและงานวิจัย

ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ณัฐสรณ์ เกตุประภากร (2564) กล่าวว่า องค์ประกอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข 3 ห่วง ประกอบด้วย 1) ความพอประมาณ คือ การทำอย่างพอดีตามทรัพยากร และความสามารถที่ตนมีอยู่ โดยไม่เบียดเบียนตนเอง หรือผู้อื่น เปรียบเสมือนการประเมินตนเอง จะทำให้องค์กร เห็นภาพรวมได้อย่างชัดเจน ว่าทรัพยากรและศักยภาพใดที่โดดเด่น และจุดใดที่ควรได้รับการพัฒนาในอนาคต 2) ความมีเหตุผล คือ การเข้าใจหลักความพอประมาณแล้วเกิดการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ด้วยเหตุและผลโดยละเอียด เพื่อให้เกิดการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ เปรียบเสมือน การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ ผลกระทบ รวมทั้งการคาดการณ์ในอนาคตเพื่อการวางแผน อย่างรอบคอบ และ 3) มีภูมิคุ้มกัน คือ การเตรียมความพร้อมในสถานการณ์ต่างๆ หรือก็คือความไม่ประมาทนั่นเอง บางครั้งมักมีเหตุการณ์ที่อยู่เหนือการควบคุม จึงควรมี ภูมิคุ้มกันเพื่อลดหรือป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต และ 2 เงื่อนไข เปรียบเสมือนรากฐานที่มีไว้เพื่อพยุงส่วนลำตัวซึ่งมีอยู่ 3 ห่วงข้างต้น ประกอบด้วย 1) ความรู้เป็นส่วนสำคัญในการวางแผนการดำเนินงานอย่างความรอบคอบ จึงควรมี ความรู้ที่รอบด้าน และรู้เท่าทัน การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยมีการพัฒนาความรู้ อย่างต่อเนื่องถือเป็นการสร้างรากฐานที่แข็งแกร่งอย่างยั่งยืน และ 2) คุณธรรม บุคลากร ควรยึดมั่นในหลักจริยธรรมและคุณธรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดการคำนึงถึงประโยชน์ ของส่วนรวม ตลอดจนเสริมสร้างความสามัคคี ความเพียร และความซื่อสัตย์

2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับมาตรฐานการพัฒนาชุมชน (มชช.)

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพิจิตร (2560) อธิบายว่า มาตรฐานการพัฒนา ชุมชน (มชช.) เป็นเครื่องมือสำหรับผู้นำ กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และชุมชน ใช้เพื่อทำให้รู้จักตนเอง ประเมินและพัฒนาศักยภาพตนเอง เป็นกระบวนการ เรียนรู้ของชุมชนร่วมกับภาคีการพัฒนา โดยการร่วมคิด ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมกำหนดทิศ ทางการพัฒนา ที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างเป็นระบบ

กรมการพัฒนาชุมชน สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน (2564) อธิบายว่า มาตรฐานการพัฒนา ชุมชนประเภทที่ 1 มาตรฐานผู้นำชุมชน แบ่งเป็น 3 ด้าน แต่ละด้าน มีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ด้านการบริหารตนเอง มี 3 องค์ประกอบ ดังนี้ (1) บุคลิกภาพ แต่งกายเหมาะสมกับสถานที่ โอกาส และกาลเทศะ มีทักษะในการพูด ใช้คำพูดเหมาะสมในแต่ละโอกาส สามารถสื่อสารให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย สามารถปรับตัวได้เหมาะสมกับสถานการณ์มีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ดีวางตัวเหมาะสม มีกาลเทศะ (2) พัฒนาความรู้ความสามารถ ใฝ่หาความรู้อย่างสม่ำเสมอ สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น มีการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน (3) คุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา ศีลธรรม จารีต ประเพณีเป็นต้นแบบ แก่ผู้อื่นได้ปฏิบัติภารกิจทางศาสนา กฎหมาย ค่านิยมของไทย สามารถ เป็นแบบอย่าง แก่ผู้อื่นได้ให้เกียรติและยกย่องบุคคลอื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นได้

2. ด้านการบริหารงาน มี 3 องค์ประกอบ ดังนี้ 3.1) แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม มีข้อมูลและนำข้อมูลไปวิเคราะห์ เพื่อการวางแผน และมีแผนปฏิบัติการของตนเอง มีส่วนร่วมในกระบวนการแผนชุมชน โดยมีแผนงาน โครงการและกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการ และแก้ไขปัญหาในชุมชน 3.2) การปฏิบัติงานตามแผนและประสบความสำเร็จ มีกิจกรรม/โครงการ ตามแผนปฏิบัติงานที่ดำเนินการสำเร็จ กิจกรรม/โครงการที่ดำเนินการ ตนเอง และชุมชนได้รับประโยชน์ 3) การบริหารทีมงานที่มีประสิทธิภาพ สามารถกำหนดเป้าหมาย และแบ่งความรับผิดชอบตามบทบาท คนในทีมที่มีความรับผิดชอบ และมีส่วนร่วมตามภารกิจ มีการพัฒนาทีมงาน และแบ่งหน้าที่งานชัดเจน เป็นที่ยอมรับของทีมงาน และกล้าตัดสินใจในการประสานงาน

2. ด้านการบริหารสังคม มี 3 องค์ประกอบ ดังนี้ (2.1) มนุษยสัมพันธ์การปรับตัวเข้ากับสถานการณ์สังคม และวางตัวได้เหมาะสม มีความเอื้ออาทร มีจิตสาธารณะ เกื้อกูลต่อบุคคลอื่น และเป็นที่ยอมรับจากสังคม (2.2) การประสานงานที่ดีมีบุคลิกภาพอ่อนน้อม ถ่อมตนกับทุกเพศทุกวัย สามารถสื่อสารกับผู้อื่นชัดเจน ได้รับความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ และ (2.3) ความเป็นประชาธิปไตย มีเหตุผลรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ให้เกียรติเคารพสิทธิผู้อื่นมีความโปร่งใสยุติธรรมตรวจสอบได้

3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

Cohen & Uphoff (1981) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ผู้นำเปิดโอกาสให้ทุกคนที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์และประเมินผลที่เกิดขึ้น จากการดำเนินงาน ลักษณะของการมีส่วนร่วมมีดังนี้ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

4. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544) อธิบายว่า ชุมชนเข้มแข็ง คือ การที่ประชาชนในชุมชนรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชน มีการเรียนรู้ การจัดการ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบเชิงบวกต่อภายนอกชุมชนด้วย

กรมการพัฒนาชุมชน (2566) อธิบายตามแนวคิดตำบลเข้มแข็งตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ว่าเป็นตำบลที่มีขีดความสามารถในการบริหารจัดการ ประชาชนมีส่วนร่วมตามหลักประชาธิปไตย มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สู่การปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิต อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจฐานรากมั่นคง โดยบูรณาการความร่วมมือทุกภาคส่วน จึงนำองค์ประกอบของตำบลเข้มแข็งตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นตัววัดความเข้มแข็งของชุมชนบ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์ประกอบด้วย 1) มิติด้านความมั่นคง : ตำบลที่มีความสามารถในการบริหารจัดการตำบล มีความมั่นคง ทางด้านอาหาร ประชาชนมีรายได้ที่มั่นคง และอยู่ร่วมกันอย่างรู้จัก สามัคคีเกื้อกูล ประชาชนมีส่วนร่วมตามหลักประชาธิปไตย มีระบบติดตามแก้ไขปัญหาของตำบล และมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 2) มิติด้านความมั่งคั่ง : ตำบลที่มีการผลิต การจำหน่าย และการบริโภคที่ใช้ทุนชุมชนในการ เสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน มีการสร้างโอกาสและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ประชาชนเข้าถึงแหล่งทุนชุมชน ที่มีธรรมาภิบาล และมีกลุ่มหรือเครือข่ายด้านเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง และ 3) มิติด้านความยั่งยืน : ประชาชนในตำบลน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติจนเป็นวิถีมีการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยบูรณาการความร่วมมือทุกภาคส่วน

5. แนวคิดศักยภาพผู้นำชุมชน ศิริพร เลิศยิ่งยศ (2560) กล่าวว่า ศักยภาพผู้นำชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือความพร้อมของผู้นำในการอุทิศตนเพื่อส่วนรวม และการได้รับความศรัทธาจากชุมชน ครอบคลุมศักยภาพใน 5 มิติ ได้แก่ มิติด้านจิตใจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง และการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน เช่นเดียวกับ ชูติมา ปัญญาหลง (2565) กล่าวว่า ศักยภาพการบริหารจัดการของผู้นำชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมและความยากจน โดยผู้นำที่มีอุดมการณ์และความเสียสละจะเป็นแกนหลักในการรวมกลุ่มอาชีพและบริหารจัดการทุนทางปัญญาและทุนทางธรรมชาติ

ในพื้นที่ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งและยั่งยืน

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ในรูปแบบการวิจัยเชิงพื้นที่ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยศึกษาเพื่อค้นหาคำตอบตามวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของผู้นำชุมชนบ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์ และสร้างรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความเข้มแข็ง ของชุมชนบ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์ ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key Informant)

พัฒนากรประจำตำบล 1 คน / กำนัน 1 คน / ตัวแทน อปท.(นายก/รองนายก) 1 คน / ผู้นำ อช. 1 คน / ประธานสตรีตำบล 1 คน / ผู้นำชุมชน 2 คน / ผู้นำด้านทุนชุมชน 6 คน / ผู้นำกลุ่มอาชีพ 5 คน / ประชาชน 2 คน ที่เลือกใช้ในการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) รวมทั้งหมด 20 คน

2. ขั้นตอนการวิจัย ใช้กระบวนการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงพื้นที่และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ดังนี้

2.1 ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาชุมชน เป็นขั้นตอนร่วมกันศึกษาสภาพของชุมชน ดำเนินการศึกษาผู้นำชุมชน สรรวจสภาพทั่วไปของชุมชน เพื่อให้ทราบสภาพของชุมชน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เครื่องมือที่ใช้ คือ การศึกษาค้นคว้าเอกสาร แนวคิดทฤษฎี การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ 1

2.1.1 แบบวิเคราะห์เอกสาร สำหรับการศึกษาค้นคว้าเอกสาร แนวคิดทฤษฎี โดยมีประเด็น ในการวิเคราะห์ ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปของชุมชน (ประวัติความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพ ประชากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม) และ 2) ทุนชุมชน 5 ด้าน (ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนการเงิน ทุนธรรมชาติ)

2.1.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก สำหรับสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วยประเด็นคำถาม 1) บทบาทของผู้นำในการพัฒนาชุมชนตามมาตรฐาน การพัฒนาชุมชน (มชช.) ด้านผู้นำ (การบริหารตนเอง การบริหารงาน และการบริหาร สังคม) และ 2) การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

2.1.3 แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม เพื่อบรรณข้อมูลเชิงลึก จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย 1) สถานการณ์

ปัจจุบันของชุมชน 2) ทุนชุมชนที่มีอยู่และศักยภาพในการพัฒนา และ 3) ความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาชุมชน

2.2 ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ชุมชนและความต้องการของชุมชน เป็นขั้นตอนของการค้นหาศักยภาพของชุมชนโดยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดเพื่อค้นหาทุน 5 ด้านในชุมชนบ้านหนองบัวชุม ประกอบด้วย ทุนการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ และทุนธรรมชาติ นำมาหาความต้องการพัฒนาของชุมชน เครื่องมือที่ใช้ คือ การสนทนากลุ่มวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน โดยใช้เทคนิค SWOT Analysis วิเคราะห์บทบาทของผู้นำในการพัฒนาชุมชน (การบริหารตนเอง การบริหารงาน และการบริหารสังคม) ค้นหาความต้องการของชุมชนในการพัฒนาของชุมชน และแนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ 1 และ 2

2.3 ขั้นตอนที่ 3 การวางแผน เป็นขั้นตอนการวางแผนและกำหนดกิจกรรมเพื่อดำเนินการตอบสนองความต้องการของผู้ร่วมกิจกรรม เครื่องมือที่ใช้ คือ การสนทนากลุ่มเพื่อร่วมกันวางแผนและกำหนดกิจกรรม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ 2

2.4 ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินงาน เป็นขั้นตอนของการปฏิบัติงานตามกิจกรรมที่ได้กำหนดขึ้น โดยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ประชุมเชิงปฏิบัติการ Workshop เครื่องมือที่ใช้ คือ การฝึกปฏิบัติ และแบบสังเกตการณ์ ประกอบด้วยประเด็นการสังเกต 1) การมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม 2) บทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินกิจกรรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เข้าร่วมกิจกรรม 4) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรม และ 5) ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ 2

2.5 ขั้นตอนที่ 5 การติดตามประเมินผล แนวทางการติดตามประเมินผลด้วยวิธีการสังเกตและสำรวจความคิดเห็นโดยใช้วิธีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เข้าร่วมกิจกรรม นำเสนอผลการดำเนินงาน ปัญหา และอุปสรรคการดำเนินงาน เครื่องมือที่ใช้ คือ การสนทนากลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแบบบันทึกการสนทนากลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสนทนากลุ่มที่สร้างขึ้นตามกรอบ แนวคิดการวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมา กำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนาม เก็บข้อมูล โดยประสานสำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ และกลุ่มเป้าหมาย นัดหมายวันเวลา และสถานที่ ดำเนินการตาม 5 ขั้นตอน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลมาวิเคราะห์ (content analysis) เขียนบรรยายเชิงพรรณนา รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความเข้มแข็งของชุมชน บ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์

ผลการศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ตามประเด็น ดังนี้

1. ศักยภาพของผู้นำชุมชนบ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์

1.1 สามารถสรุปผลการวิจัยตามตัววัดของมาตรฐานการพัฒนาชุมชน ประเภทที่ 1 มาตรฐานผู้นำชุมชน แบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้ (1) การบริหารตนเอง ผู้นำมีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ และจิตอาสา สร้างแรงจูงใจแก่ผู้อื่น โดยการให้มอบสิ่งของให้กำลังใจ พัฒนตนเองโดยการแสวงหาความรู้ จากการศึกษาดูงาน เพื่อนำมาปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เป็นผู้ที่ยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม โดยการดำรงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม แก่เยาวชนและคนในชุมชน (2) การบริหารงาน มีโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้พิการ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการควบคุมโรคระบาด ที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน สามารถสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วนบูรณาการการทำงานร่วมกับองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมสร้างความร่วมมืออย่างมีประสิทธิภาพ (3) การบริหารสังคม ผู้นำมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีสามารถสร้างความไว้วางใจและความผูกพันกับคนทุกระดับ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมงานบุญ งานประเพณีและการแสดงน้ำใจในวาระต่าง ๆ มีความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ทั้งในด้านวิชาการ กฎหมาย และการบริการสาธารณะ การทำงานกับองค์กรภาครัฐเพื่อสังคมอันเป็นการขยายบทบาทของชุมชนออกไปสู่เครือข่ายที่กว้างขึ้น ส่งเสริมประชาธิปไตยในชุมชน ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทั้งด้านวัฒนธรรม กีฬา และการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเคารพในสิทธิและเสียงของประชาชน และการส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทร่วมในการกำหนดทิศทางของตนเอง

1.2 ศักยภาพเหล่านี้สอดคล้องกับหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ภูมิคุ้มกัน รวมถึงความรู้และคุณธรรม ดังนี้ (1) ความพอประมาณ ดำเนินกิจกรรมในชุมชนด้วยหลักพึ่งพาตนเอง จัดกิจกรรมรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี กีฬา กีฬา งานบุญ ผูกแขนขอพร สร้างความสัมพันธ์ในชุมชน (2) ความมีเหตุผล การวางแผนดำเนินกิจกรรมที่ตอบสนองต่อปัญหา และความต้องการของชุมชนโดยการปรึกษาหารือ ประชุมประจำเดือน และประชาคมหมู่บ้าน (3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดี ชุมชนมีกิจกรรมกีฬาและกองทุนแม่ของแผ่นดินในการป้องกันยาเสพติดมีกิจกรรมพัฒนาทำความสะอาดเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม และป้องกันโรคระบาดในชุมชน (4) เงื่อนไขความรู้ ผู้นำชุมชนเข้ารับการฝึกอบรมโครงการที่หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนจัดขึ้น นำความรู้มาถ่ายทอดในเวทีประชุมประจำเดือน เกิดการเรียนรู้และนำไปปรับใช้ (5) เงื่อนไขคุณธรรม ผู้นำมีความเสียสละดำเนินกิจกรรมเพื่อชุมชน แสดงความห่วงใยต่อผู้ยากไร้ (ซ่อมบ้าน ผู้พิการ) จัดกิจกรรมให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ มอบเงินช่วยเหลือครอบครัวผู้เสียชีวิต สร้างขวัญกำลังใจแก่ทีมงาน เป็นการนำคุณธรรมมาเป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชน ทำให้เกิดความเชื่อถือและศรัทธาในตัวผู้นำ

ภาพโมเดลศักยภาพของผู้นำชุมชนบ้านหนองบัวชุม

2. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความเข้มแข็งของชุมชนบ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์

การพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนบ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกระบวนการที่เน้นการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนา โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้นำและสมาชิกในชุมชน โดยยึดแนวคิด “ประชาชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ภายใต้อำนาจการ “คำตออยู่ที่หมู่บ้าน” ซึ่งส่งเสริมให้เกิดแรงจูงใจในการค้นหา และใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรภายในท้องถิ่นอย่างสูงสุด ชุมชนบ้านหนองบัวชุม มีทุนทางสังคมที่โดดเด่น ได้แก่ ความสามัคคีของสมาชิก และความพร้อมของผู้นำในการขับเคลื่อนชุมชน เศรษฐกิจในชุมชนที่สำคัญคือผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะมะม่วงพันธุ์มหาชนกซึ่งได้รับการยอมรับด้านคุณภาพและรสชาติ ทั้งนี้ชุมชนได้นำข้อมูลจากการร่วมศึกษาชุมชนและทุน 5 ด้าน (ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนการเงิน ทุนธรรมชาติ) มาระดมความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดปัญหาและความต้องการของผู้ร่วมกิจกรรม เป็นกิจกรรมการพัฒนากระบวนการแปรรูปมะม่วงที่ไม่ได้คุณภาพ ส่งออกให้เกิดมูลค่าเพิ่ม เมื่อดำเนินกิจกรรมเรียบร้อยแล้ว ทำการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เข้าร่วมกิจกรรม นำเสนอผลการดำเนินงาน ปัญหา และอุปสรรคการดำเนินงาน กระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของสมาชิก ตั้งแต่การตัดสินใจไปจนถึงการดำเนินกิจกรรมพัฒนา อันนำไปสู่การสร้างความเป็นเจ้าของ และความรับผิดชอบร่วมกันเป็นการใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นแนวทางในการสร้างรายได้ลดของเสีย และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีบทบาทสำคัญในการแลกเปลี่ยน ทรัพยากร และองค์ความรู้ ซึ่งช่วยให้การพัฒนาชุมชนตอบสนองต่อความต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ภาพโมเดลรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การอภิปรายผล

1. ศักยภาพของผู้นำชุมชนบ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์

ผู้นำชุมชนบ้านหนองบัวชุมมีศักยภาพในด้านการบริหารตนเอง การบริหารงาน และการบริหาร สังคม และมีความสอดคล้องกับการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ 1) ความพอประมาณ ดำเนินกิจกรรมในชุมชนด้วยหลักพึ่งพาตนเอง จัดกิจกรรมรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี กีฬาสี งานบุญ ผูกแขนขอพร สร้างความสัมพันธ์ในชุมชน 2) ความมีเหตุผล การวางแผนดำเนินกิจกรรมที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนโดยการปรึกษาหารือ ประชุมประจำเดือน และประชาคมหมู่บ้าน 3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดี ชุมชนมีกิจกรรมกีฬาและกองทุนแม่ของแผ่นดินในการป้องกันยาเสพติด มีกิจกรรมพัฒนาทำความสะอาดเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม และป้องกันโรคระบาดในชุมชน 4) เงื่อนไขความรู้ ผู้นำชุมชนเข้ารับการฝึกอบรมโครงการที่หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนจัดขึ้น นำความรู้มาถ่ายทอดในเวทีประชุมประจำเดือน เกิดการเรียนรู้และนำไปปรับใช้ และ 5) เงื่อนไขคุณธรรม ผู้นำมีความเสียสละดำเนินกิจกรรมเพื่อชุมชน แสดงความห่วงใยต่อผู้ยากไร้ (ซ่อมบ้านผู้พิการ) จัดกิจกรรมให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ มอบเงินช่วยเหลือครอบครัวผู้เสียชีวิตสร้างขวัญกำลังใจแก่ทีมงาน เป็นการนำคุณธรรมมาเป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชน ทำให้เกิดความเชื่อถือและศรัทธาในตัวผู้นำ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพัตรา ยอดสุรางค์และคณะ (2561) ที่พบว่า การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนมีปัจจัยภายในคือ ผู้นำชุมชน ประชาชนในชุมชน การบริหารจัดการที่ดี

ส่วนปัจจัยภายนอก คือ การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ภาครัฐเครือข่าย รวมไปถึงการมีวิธีบริหารที่เหมาะสมเพื่อสร้างศักยภาพและสามารถพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิภาณี เผือกบัวขาว (2561) ที่พบว่า ผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลในการทำงาน มุ่งหวังผลสำเร็จที่มั่นคงและยั่งยืน ต้องมีความรู้ มีทัศนคติที่ดี สร้างการมีส่วนร่วม และน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการปฏิบัติ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กอบกุล วิศิษฐ์สรศักดิ์และคณะ (2562) พบว่า ผู้นำการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต้องเข้าใจและศรัทธาในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนำมาประยุกต์ปฏิบัติจริง สามารถบริหารจัดการดำเนินงานได้และถ่ายทอดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ผู้อื่นได้ สามารถอธิบายได้ว่า ผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพในการบริหารตนเองและการบริหารงานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้

2. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความเข้มแข็งของชุมชนบ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์

การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนบ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกระบวนการที่ขับเคลื่อนด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทาง โดยการพัฒนาที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งจากฐานราก กระบวนการนี้เริ่มจากการสำรวจและวิเคราะห์ทุนชุมชนที่มีอยู่ในพื้นที่นำข้อมูลมาระดมความคิดเห็นเพื่อระบุปัญหาและความต้องการของสมาชิก นำไปสู่การปฏิบัติจริงผ่านกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาของสมาชิก ในกิจกรรมการแปรรูปมะม่วงที่ตกเกณฑ์มาตรฐานการส่งออกให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่ม ซึ่งนอกจากจะเป็นการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและลดของเสียในชุมชนแล้วยังเกิดการเรียนรู้ร่วมกันในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมตัดสินใจไปจนถึงการร่วมรับผิดชอบต่อความสำเร็จ ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและการพึ่งพาตนเอง นอกจากนี้ การเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกยังเป็นปัจจัยเสริมที่ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และทรัพยากรส่งผลให้การพัฒนาชุมชนดำเนินไปอย่างมีทิศทาง ตอบโจทย์ความต้องการที่แท้จริงและนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริพร เลิศยิ่งยศ (2560) พบว่า แนวทางพัฒนาศักยภาพผู้นำตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ด้านบุคลิกภาพ ความรู้ทักษะ และภาวะผู้นำที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนรู้จักวิเคราะห์ศักยภาพสร้างพลังแก่กันด้วยการปลูกฝังจิตสำนึกความพอเพียงมาพัฒนาการดำเนินชีวิต สอดคล้อง

กับงานวิจัยของ สุพัตรา ยอดสุรางค์ และคณะ (2561) พบว่า การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ปัจจัยนอก คือ การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ภาครัฐหรือข่าย รวมไปถึงการมีวิธีบริหารที่เหมาะสม เพื่อสร้างศักยภาพและสามารถพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิชาติ พานสุวรรณ และอดิสร ภูสาระ (2562) พบว่า แนวทางในการพัฒนาผู้นำในการพัฒนาชุมชนด้วยการพัฒนาตัวผู้นำก่อนให้มีความรู้ทักษะการทำงาน ความเข้าใจกฎระเบียบ ความรู้ในชุมชน ความรู้เรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความสามารถด้านการประสานงาน การจัดหาและบริหารงบประมาณ การสร้างความร่วมมือในชุมชน การนำนวัตกรรมมาสร้างอาชีพเพื่อให้เกิดรายได้กับคนในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ นงนุช ศรีสุข และเบญญาดา กระจ่างแจ้ง (2565) ที่พบว่า ชุมชนเข้มแข็งนั้นต้องอาศัยการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการมีส่วนร่วมของชุมชน การพึ่งพาตนเอง และการถ่ายทอดองค์ความรู้ไปยังชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัย ของ สมชัย แสนภูมิ (2566) ที่พบว่า องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งในประเทศไทย คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง กระบวนการเรียนรู้และภูมิปัญญาชุมชน กระบวนการจัดการชุมชนภาคีเครือข่าย การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ชุมชนจัดการตนเองหรือพึ่งพาตนเอง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีอาชีพและมีรายได้ที่เพียงพอ ทุนทางสังคม และไม่ยุ่งเกี่ยวสิ่งเสพติด สามารถอธิบายได้ว่า ความเข้มแข็งของชุมชนเริ่มต้นจากการสร้างผู้นำให้มีทักษะและจิตสำนึกด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างพลังแห่งการพึ่งพาตนเองควบคู่ไปกับการบริหารจัดการภาคีเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ โดยสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิก และการถ่ายทอดภูมิปัญญาในท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ผลักดันให้ชุมชนสามารถจัดการตนเองได้อย่างมั่นคง มีรายได้ที่พอเพียง และก้าวไปสู่ความยั่งยืนในทุกมิติ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้หน่วยงานภาครัฐกำหนดเป็นแนวนโยบายและยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2) บูรณาการความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในการสนับสนุนทรัพยากร ความรู้และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

3) พัฒนาและสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ให้เป็นกลไกหลักในการถ่ายทอดองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีคุณภาพ

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างทักษะการเป็นผู้นำชุมชน ทั้งด้านการบริหารจัดการ การสื่อสาร และการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2) ส่งเสริมการรวมกลุ่มและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยใช้ผลผลิตท้องถิ่นเป็นจุดเริ่มต้น ในการสร้างมูลค่าเพิ่มและสร้างรายได้เสริม

3) ใช้กระบวนการประชาคมเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วม โดยเน้นการรับฟังความคิดเห็นและการวางแผนร่วมกันกับประชาชนในทุกระดับ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) วิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการสืบทอดความรู้ให้กับคนรุ่นใหม่

2) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความยั่งยืนของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะในด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์และการเข้าถึงตลาด

3) ศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน เพื่อเพิ่มโอกาสในการแลกเปลี่ยนทรัพยากร และองค์ความรู้ระหว่างกันอย่างเป็นระบบ

งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความเข้มแข็งของชุมชนบ้านหนองบัวชุม จังหวัดกาฬสินธุ์จึงควรมีการศึกษาวิจัยในประเด็นเดียวกันนี้ ในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อให้ได้รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความเข้มแข็งของชุมชนที่เหมาะสมตามบริบทพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน. (2564). *มาตรฐานการพัฒนาชุมชน (มชช.)*. <https://phetchabun.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/40/2022/09/คู่มือ-มชช.-ปี-2564.pdf>
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2556). *ทุนวิจัยกรมการพัฒนาชุมชน*. กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร.
- (2565). *แผนปฏิบัติการระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570)*. <https://plan.cdd.go.th/wpcontent/uploads/sites/97/2022/09/แผนปฏิบัติการ ระยะ-5- ปี-พ.ศ.-2566-2570-กรมการพัฒ.pdf>
- (2566). *แนวทางการดำเนินงานตำบลเข้มแข็ง*. <https://district.cdd.go.th/sawang/wpcontent/uploads/sites/865/2023/01/แนวทางการดำเนินงานตำบลเข้มแข็ง-1.pdf>
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *คู่มือแนวทางการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในภาคการศึกษา*. กระทรวง.
- (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570)*. https://www.bic.moe.go.th/images/stories/pdf/แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ_ฉบับที่13_4-11-2565.pdf
- กอบกุล วิศิษฐ์สรรค์ดี, เฉลียว บุรีภักดี, ภทริยา สุวรรณบุรณ์ และสมนึก ชูปานกลีบ. (2562). รูปแบบผู้นำการพัฒนาชุมชนตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารเวอริเดียน อี-เจอร์นัล มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 12(1), 1438-1454. ขอนแก่น.
- ชุติมา ปัญญาหลง. (2565). การพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนในอำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย [รายงานการวิจัย]. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (สืบค้นจากคลังข้อมูลงานวิจัยไทย TNRR).

ณัฐสรณ์ เกตุประภากร. (2564). *วัฒนธรรมองค์กรที่ยั่งยืนกับเศรษฐกิจพอเพียง*.

<https://www.rdpb.go.th/MediaUploader/File/12918/วัฒนธรรมองค์กรที่ยั่งยืนกับเศรษฐกิจพอเพียง.pdf>

ธัญธรณ์ ตันโน. (2565). *แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้นำชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานเอกลักษณ์ชุมชนในเมืองรองของภาคเหนือตอนล่าง 2 [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร]. NU Intellectual Repository.*

นงนุช ศรีสุข และเบญญาดา กระจำแจ้ง. (2565). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตาม แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนต้นแบบบ้านคลองอาราง จังหวัดสระแก้ว. *วารสารวิจัยรำไพพรรณี*, 16(1), 97-105.

นพพร จันทรนาชู. (2563). *พัฒนศึกษา: ความหลากหลายของกระบวนการทัศน์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.

พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์. (2565). ประเด็นคัดสรรว่าด้วยความหมายและความสำคัญสำหรับการศึกษาภาวะผู้นำ. *วารสารวิชาการร้อยแก่นสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*, 7(2), 365-378.

พันธียศ เจนหัตถ์คุณ. (2562). บทบาทและความสำคัญของภาวะผู้นำสำหรับศตวรรษที่ 21. *วารสารนิติศาสตร์ บริหารรัฐกิจ และสังคมศาสตร์คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*, 6(1), 129-141.

วิภาณี เพื่อกบัวขาว. (2561). *รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำวิสาหกิจชุมชนด้านอาหารในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ บนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*, 20(2), 177-202.

ศิริพร เลิศยิ่งยศ. (2560). *การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวเชิงอารยธรรม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 25(48), 223-236.

สมชัย แสนภูมิ. (2566). การวิจัยเชิงเอกสารเพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งในประเทศไทย. *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 3(5), 48-64.

----- (2544). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพิจิตร. (2560). *มาตรฐานงานชุมชน คืออะไร?*.
<https://phichit.cdd.go.th/services/มาตรฐานงานชุมชน-คืออะไร>

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงราย. (2560). *ระบบมาตรฐานการพัฒนาชุมชน (มชช.)*.<https://chiangrai.cdd.go.th/services/standard>

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580*. https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct2018.pdf

สุพัตรา ยอดสุรางค์, ชัชวาล แสงทองล้วน และอำนาจ บุญรัตน์มตรี. (2561). แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน. *วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 5(5), 407- 420.

Bates, O. (2019). *6 Reasons why participation is important*. Retrieved 17 June 2023, <https://www.linkedin.com/pulse/6-reasons-why-participation-important-oliver-bates>

Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. (1981). *Rural development participation: Concept and measure for project design implementation and evaluation: Rural Development Committee Center for international Studies*. New York: Cornell University Press.

Hidayato, A. N. & Setyady, S. T. (2014). Impact of collaborative tools utilization on group performance in university students. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 13(2), 88-98.

Socialpinpoint. (2019). *6 Reasons why public participation and community engagement are important*.
<https://www.socialpinpoint.com/6-reasons-to-participate-community-engagement/>

Sparks, D. (2005). *Leading for results*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Suriyankietkaew, S., Krittayaruangroi, & Iamsawan, N. (2022). Sustainable Leadership Practices and Competencies of SMEs for Sustainability and Resilience: A Community-Based Social Enterprise Study. *Sustainability*, 14(10), 57-62.